

Vzorný žák neoliberalizmu je v krizi nejslabším článkem

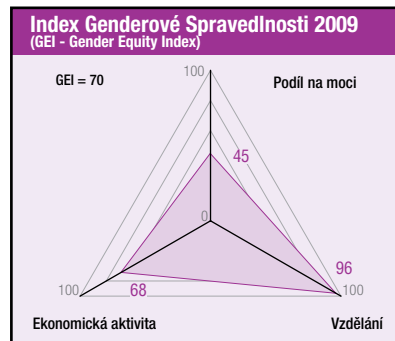
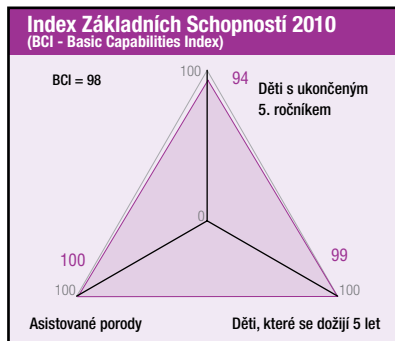
Přestože Maďarsko bylo první zemí ve východní Evropě, která v roce 1982 přijala předpisy Mezinárodního měnového fondu, a mělo před svými sousedy značný náskok ve vývoji, když přijímalo tržní ekonomiku, nyní je nejslabší ekonomikou v regionu. Důvodů pro tento vývoj je několik, společně však způsobily, že se země zmitá mezi potenciálními sociálními bouřkami – pokud nedojde ke změně – a totálním kolapsem velmi zranitelné ekonomiky. V pozadí číhá fantom pravicového extremismu, který je živěn všeobecnou nespokojeností.

ATTAC MAĎARSKO
Matyas Benyik

Maďarsko má jednokomorový parlamentní systém, kterému dominují dvě strany: Maďarská socialistická strana a pravicová Fidesz - Maďarská občanská unie. Demokratické instituce se zdají být robustní a pravděpodobně takové i zůstanou, přestože strany prosazují bezohlednou politiku, zaznivá netolerantní rétorika, objevuje se korupce na vysokých postech a politická pravice se radikalizuje vůči romské menšině. Politická elita se navzájem osočuje, ale je připravena provadět další reformy podle doporučení Mezinárodního měnového fondu (MMF). Obyvatelstvo je však silně proti tomu, jak se ukázalo během protestů proti nedávné reformě zdravotnictví.¹

Na intervenci MMF v roce 2008 nebylo nic nového. Čím se však situace lišila od ostatních krizí, to byla reakce mezinárodních finančních institucí, které podporovaly stabilizaci proti bezprecedentní hysterii nadnárodního soukromého kapitálu. Jak podotýká László Andor², maďarský ekonom a bývalý člen výboru Evropské banky pro obnovu a rozvoj, „explicitním cílem intervence provedené ze strany mezinárodních finančních institucí je zabránit eskalaci sociální krize a ochraňovat obchodní strukturu maďarské ekonomiky včetně výrazné úlohy, kterou některé maďarské společnosti hrají v širším regionu“.³

V polovině října 2008 byl ohlášen úvěrový balíček ve výši 20 miliard eur, který měl být využit převážně na ortodoxní stabilizační opatření. Kromě toho, že měl pomoci maďarské ekonomice, byl tento balíček signálem pro celý region. Ačkoli Maďarsko bylo pravděpodobně jedinou zemí, která se v daném období odhodlala k pro-cyklickému utahování opasků, MMF původně (v říjnu 2008) požadoval ještě výraznější snížení deficitu. V dubnu 2009, když se moci ujala nová vláda, se MMF a EU domluvily na zvýšení cílového deficitu z 2,9 % na 3,9 % HDP pro rok 2009 a na 3,8 % pro rok 2010.⁴

Vzorný žák

Zatímco většina bývalých socialistických zemí získala členství v Mezinárodním měnovém fondu a Světové bance až v roce 1989, Maďarsko tak učinilo už v roce 1982, což mu umožnilo přijmout některé tržní reformy podstatně dříve, než tak učinily sousední země. To dalo Maďarsku postavení vzorného žáka neoliberalizmu ve východní Evropě. Nijak to však zemi nepomohlo zbavit se velkého zahraničního dluhu. Připojila se k „novému systému“ s největší per capita zadlužeností, ale vláda se – na rozdíl od té polské – rozhodla zdržet jakýchkoli programů na snížení dluhu.

Ačkoli Maďarsko bylo nejvyspělejší z nových členských států Evropské unie, zůstávalo finančně nejvíce zranitelné. V rané fázi transformace se poměr dluhu k HDP nesnižoval, ba právě naopak rostl, a „maastrichtský dluhový poměr“ byl snížen (na přibližně 51 %) jen díky období výjimečně silného přílivu přímých zahraničních investic na konci 90. let.⁵

Andor potvrzuje, že „je řada dalších důvodů, proč se Maďarsko v době současné mezinárodní finanční krize stalo nejslabším článkem v regionu“. Vzhledem k tomu, že HDP se až v roce 1999 vrátilo na úroveň roku 1989, se podle jeho názoru všechny vlády uchýlovaly k riskantním finančním řešením, aby zlepšily faktor „dobrého pocitu“. Jedna vláda rozjela lehkomyšlné programy subvencí pro každého, kdo si chtěl postavit nebo koupit dům, další zvýšila platy ve veřejném sektoru o 50 %. Díky ambicióznímu programu výstavby silnic získalo Maďarsko nejlepší dálniční síť v regionu, ale zaplatilo za to astronomickým

nárůstem státního dluhu.⁶

Kromě fiskální politiky sehrála určitou úlohu i politika monetární, která přispěla k fatální zranitelnosti ekonomiky. Maďarská centrální banka, Magyar Nemzeti Bank (MNB), přistoupila v roce 2001 na paradigma cílování inflace, které nikdy nebylo myšleno pro použití u malých, otevřených ekonomik, závislých na tocích zahraničního obchodu, investic a financí. MNB od ortodoxního uplatňování tohoto paradigmatu neustoupila ani na jaře 2008, kdy centrální banky po celém světě snižovaly úrokové sazby ve snaze vyhnout se recesi. Až v červenci 2009 začala MNB snižovat úrokové sazby. V lednu 2010 inflace narostla – oproti 4,2 % v roce 2009 – na 6,4 %.⁷

Podobně se ani ve věci domácích úvěrů denominovaných v zahraničních měnách neudělalo nic proto, aby zadlužení klesalo, ačkoli mezinárodní pozorovatelé upozorňovali na to, že rozšířená měnová substitute by se snadno mohla stát zdrojem finanční nestability, neboť přispívala k neudržitelně silnému postavení forintu. Podle Andora bylo Maďarsko už od poloviny 70. let nejzadluženější zemí v regionu. Proto se také stalo obětí obou velkých finančních krizí posledních 30 let. A je to také důvod, proč se na počátku října 2008 stalo cílem panických spekulací a útěku kapitálu, ačkoli přísná rozpočtová pravidla, platná už od června 2006, výrazně zlepšila fiskální bilanci (z asi 10 % téměř na 3 % HDP).⁸ Andor uvádí, že „úspěšná opatření z období 2006-2008, která představovala obrovské sociální oběti a promarněnou příležitost k růstu, nestačila na napravení omylů předchozích pěti let, a nezlepšila ani celkový stav ekonomiky, protože úroveň zadlužení (v poměru k HDP) se ani v období, kdy byla úspěšná opatření uplatňována, výrazně nesnížila“.⁹

1 Tato zpráva byla připravena v únoru 2010. V parlamentních volbách v dubnu téhož roku byli vládnoucí socialisté poraženi, posílila extrémně pravicová strana Jobbik a Maďarská občanská unie (Fidesz) dosáhla jasného vítězství. Nová vláda přislíbila celou řadu změn, ale solva se dostala k moci, začala sledovat neoliberalní agendu a doporučení MMF a EU.

2 V únoru 2010 se László Andor stal novým komisařem EU zodpovědným za zaměstnanost, sociální otázky a inkluzi.

3 László Andor, „Maďarsko v období finanční krize: Případová studie“, *Debate: Journal of Contemporary Central and Eastern Europe* 17, č. 3 (2009). Ke stažení na: <www.informaworld.com/smppt/content-content=a917910016?bios=true&db=all#b917910016>.

4 Tamtéž.

5 Maastrichtský dluh je stanoven pro postup při nadměrném deficitu. Jeho poměr k HDP je jedním z kritérií, podle kterých se u členských států Evropské unie hodnotí stav veřejných financí. Viz: L. Andor, „Bumerang-efekt v Maďarsku“, *The Guardian*, 29. října 2008. Ke stažení na: <www.guardian.co.uk/commentisfree/2008/oct/29/creditchunch.eu>.

6 Tamtéž.

7 Tamtéž.

8 Andor, „Maďarsko v období finanční krize: Případová studie“, *op. cit.*

9 Tamtéž.

Budoucí výzvy

Finanční krize představuje pro maďarskou ekonomickou politiku komplexní výzvu. Vláda stojí před několika zásadními problémy, k jejichž řešení musí:

- v krátkodobém horizontu zastavit hospodářský propad a zajistit nárůst likvidity
- ve střednědobém horizontu vytvořit rámec pro dynamičtější růst
- v dlouhodobém horizontu dosáhnout konsenzu v otázce, jak by se maďarský finanční systém dal učinit méně otevřeným, aby ekonomika země nebyla tak zranitelná a zmenšila se pravděpodobnost, že v budoucnu dojde k podobným krizím

Andor dodává, že „klíčovým motivem tohoto programu bude pravděpodobně konvergence k eurozóně, ačkoliv příklady Irska a Řecka dokazují, že přijetí eura samo o sobě neochrání zemi před finančními bouřkami, pokud se nepodaří eliminovat základní nerovnováhu“.¹⁰

Podle maďarského Ústředního statistického úřadu stoupl počet nezaměstnaných mezi lety 2008 a 2009 o 28 %. Během jediného roku stoupla nezaměstnanost ze 7,9 % na 10,1 %. Ztráta 98 000 pracovních míst představuje pro vládu četné náklady – pokles daňových příjmů, nárůst výdajů na sociální dávky, vyplácení předčasných důchodů a podpory v nezaměstnanosti. Ale kromě toho vznikají i dodatečné společenské náklady v podobě zdravotní péče, vandalizmu a drobné trestné činnosti.

V tomto kontextu některá z úsporných opatření vlády – která se dotknou většiny klíčových sociálních programů – zcela jistě nezaměstnanost ještě prohloubí. Jeden příklad za všechny: škrty v rozpočtu postihnou programy na podporu začlenění mentálně a psychicky postižených osob na trh práce, čímž se integrace těchto osob značně zkomplikuje a omezi se jejich naděje na nalezení práce.

Věřejné služby a korupce

Tři největší společnosti provozující hromadnou dopravu, totiž Budapeštská dopravní společnost, státní železnice a maďarské aerolinky, se nacházejí ve stejně nepříjemné situaci. K tomu, že se pohybují na pokraji bankrotu a že nemohou dál provozovat svou činnost bez přísunu

dotací zveňčí, se u druhých dvou jmenovaných přidává ještě špatné hospodaření a rozsáhlá korupce ve vedení. Konec finanční podpory by pro tyto společnosti mohl mít katastrofální následky.

Na lokální úrovni prožívají místní samosprávy podobnou situaci. Některé z nich už vyhlásily insolvenční, jiné byly donuceny se zadlužit, aby mohly obyvatelům poskytovat základní služby, a další za tyto služby pro nedostatek financí přestaly platit.

Kromě toho se i přes soustavnou snahu parlamentu poskytnout zemi právní rámec, který by umožňoval bojovat proti korupci na nejvyšší úrovni podle mezinárodních standardů, v tomto smyslu mnoho nezměnilo.¹¹ Ve vyšetřování starých skandálů nebylo dosaženo významnějšího pokroku a nové se stále objevují. Korupce je v Maďarsku rozšířenější než ve všech ostatních zemích Evropské unie.

Ekonomika

Hlavním problémem, se kterým se maďarská ekonomika v současnosti potýká, je její přílišná závislost na dovozu. Nejenže na změnu tohoto stavu nebyly podniknuty žádné kroky, ale byl naopak ještě zhoršen neobvyklým a neopodstatněným posílením forintu, nedůsledností ve výběru daní a existencí dovozních pobídek, což jsou všechno faktory, které společně podkopávají konkurenceschopnost národní produkce.

Dalším komplexním a nevyzpytatelným problémem, který se zemi nepodařilo překonat a který jí prakticky znemožňuje přenést se přes hospodářskou krizi, jsou prudce rostoucí úrokové sazby. V tomto ohledu sehrál klíčovou roli Mezinárodní měnový fond. Pokaždé, když se vláda pokusí snížit úrokové sazby, začne forint rychle a prudce oslabovat, což národní banku nutí úrokové sazby znovu zvýšit. Kvůli tomu se z maďarské ekonomiky stal velký rezervní fond pro zahraniční investory hledající zaručené vysoké výnosy, kterých by ve svých zemích nemohli dosáhnout.

Jedním ze způsobů, jak by vláda mohla zabránit monetárním spekulacím a nadměrnému růstu úrokových sazeb, by bylo zavést určitou formu kontroly nad přílivem a odlivem zahraničního kapitálu. Ovšem Mezinárodní měnový fond, na jehož pomoc se země musela spolehnout, aby se vyhnula bankrotu, je tradičním od-

půrcem takových opatření a zakazoval je jako omezování ekonomické svobody.¹² Hrozba náhlého znehodnocení měny – které by mělo katastrofální dopad na úspory a na hodnotu majetku a vedlo by k dramatickému nárůstu chudoby – zatlačila zemi do slepé uličky.

Stabilní spotřebitelské ceny, které jsou základem efektivního fungování každé ekonomiky, v Maďarsku prakticky neexistují. Nejvíce znepokojivý je nárůst ceny elektřiny a zemního plynu, který spolu s propadem příjmů dohnal mnoho domácností k tomu, že účty za energie přestaly platit, a to i přes nabídku půjček, se kterou dodavatelé energií přišli ve snaze vyhnout se ukončení dodávek.

Hrozba společenské nespokojenosti

Dva nejviditelnější následky současného stavu věci jsou obrovská nespokojenost se socialistickou vládou a prudký nárůst odporu vůči nadnárodním firmám ve společnosti.¹³ S rostoucím tlakem ve všech částech společnosti se hrozba občanských nepokojů zdá stále reálnější. To však neznamená, že obyvatelstvo země přinutí vládu zřít se direktiv Mezinárodního měnového fondu nebo zavést reformní opatření na podporu ekonomiky. (Existuje celá řada příkladů zemí, které prosazovaly direktivy MMF přes protesty a dokonce i přes masová povstání.)

Ekonomická nejistota vyvolává mezi obyvateli země na jedné straně apatii, na druhé straně různé formy extremismu, což je patrné například na sílící popularitě ultrapravicové strany Jobbik. V současnosti se v maďarské společnosti objevují i zcela extrémní pravicová hnutí a silný trend historického revizionismu, který s nostalgii poukazuje na období fašistického hnutí a jeho symboly.

Nesnášenlivost vůči menšinám a radikální tendence pravice od roku 2006 výrazně zesílily. Došlo k celé řadě útoků proti Romům včetně úmrtí šesti osob a několika ozbrojených napadení. Maďarská garda – hnutí, které otevřeně hlásá xenofobní, protizidovské a protiromské názory a je úzce spojeno se stranou Jobbik – nadále rekrutuje nové členy a posiluje svůj systém domobrany proti tomu, co označuje za „cikánskou kriminalitu“, ačkoli Městský soud v Budapešti toto hnutí už v roce 2008 rozpustil a zakázal. ■

11 Jeden z nejznámějších případů se týkal jednoho z ředitelů Maďarské centrální banky a současného premiéra Gordona Bajnaie, kteří převedli velkou část svého majetku na zahraniční účty.

12 Mezinárodní měnový fond nedávno připustil, že určitá míra kontroly nad pohybem kapitálu představuje jisté výhody, ale je nepravděpodobné, že by to Maďarsku prospělo.

13 Názor, že ne všechno by mělo být v soukromých rukou, jasně vyjádřili obyvatelé jihomaďarského města Pécs, kde městský úřad převzal kontrolu nad vodárnou a zabránil tak vstupu francouzské společnosti Suez.